

Augustoprør og jødeaktion 1943

Det historiske overblik side 227

Her er ideer til, hvordan kanonpunktet Augustoprør og jødeaktion 1943 kan integreres i emner.

Emne: Livet i Danmark under besættelsen

I dansk besættelseshistorie er 29. august 1943 blevet et afgørende skel: Her ophørte det officielle samarbejde med Tyskland på regeringsniveau. Indtil dette tidspunkt var relationen mellem Danmark og Tyskland formelt som mellem suveræne stater. Tyskland så sig ikke som en besættelsesmagt, men som en værnemagt.

Der er flere samvirkende årsager til samarbejdspolitikens sammenbrud. Modstandsbevægelsernes øgede aktivitet førte til krav fra besættelsesmagten til de danske myndigheder om at gribe hårdere ind. Besættelsesmagten etablerede i foråret 1943 krigsretter, der idømte sabotører hårde tugthusstraffe. I april faldt den første dødsdom, som det dog lykkedes statsminister Scavenius i samarbejde med rigsbefuldmægtiget Verner Best at få omstødt. Den næste dødsdom blev eksekveret den 28. august. Dvs. før regeringen stoppede samarbejdet, havde den mistet kontrollen med situationen. I august udbrød der omfattende strejker og optøjer i en række byer. Motivet var først og fremmest en voksende utilfredshed med de forringede levevilkår. Dertil kom naturligvis en forventning til, at Tyskland og dets allierede ville tabe krigen inden for en overskuelig tid. I slutningen af juli var Mussolini drevet fra magten i Italien.

Under optøjerne blev en tysk officer overfaldet i Odense. Det blev Adolf Hitler informeret om, og han krævede, at besættelsesmagten øjeblikkeligt fik genoprettet ro og orden i Danmark. Besættelsesmagten udarbejdede et ultimatum til den danske regering. Hvis ikke ville Tyskland indsætte et styre i Danmark.

Tyskernes vigtigste punkter var:

- Indførelse af undtagelsestilstand med forbud mod strejker og udgangsforbud
- Dødsstraf for sabotage, angreb på værnemagten og besiddelse af våben og sprængstoffer
- En række særlige foranstaltninger i Odense, som værnemagten opfattede som uroens arnested.

Disse krav kunne den danske regering ikke gå med til, og man afgav følgende svar til værnemagten: "... en iværksættelse af de fra tysk side krævede foranstaltninger ville tilintetgøre regeringens muligheder for at holde befolkningen i ro, og regeringen beklager derfor, at den ikke kan finde det rigtigt at medvirke i disse foranstaltningers gennemførelse."

Regeringen forhandlede med besættelsesmagten om at undgå en tysk udpeget regering. Man gik med til, at en række administrative funktioner blev overladt til departementscheferne. I besættelsestidens sidste 1½ år taler man derfor om departementschefstyre. De stod fortsat – uofficielt – i tæt kontakt med den afgåede regering.

Kanonpunktet kan integreres i et emne om besættelsen. Efter en kort gennemgang af perioden kan eleverne individuelt eller i grupper arbejde med delemner som:

- Den 9. april 1940: Tysklands midler og mål med besættelsen af Danmark. En undersøgelse af teorier om regeringen var advaret eller ej (se fx Jens Aage Poulsen: *Hit med Historien! Grundbog til 7. klasse*, 2005, side 122-23)
- Samarbejdspolitikken i 1940-42. Samarbejdets opfang. Eleverne arbejder med spørgsmålet, om regeringen førte en passiv eller en aktiv samarbejdspolitik – Østrumsudvalget m.m.
- Danmarks Nationalsocialistiske Arbejderparti (DNSAP). Forholdet til befolkningen og besættelsesmagten.
- Danmarks tilslutning til Antikominternmagten og arrestation af kommunisterne
- De østfrontsfrivillinge
- Atlantvolden og andre tyske bygge- og anlægsarbejder. Tyslandsarbejdere
- Dagligdagen for forskellige samfundsgrupper, fx byarbejdere og gårdejere
- Modstandsbevægelserne
- 29. august 1943: Samarbejdspolitikken ophører
- Oktober 1943: Tysk aktion mod de danske jøder – og jødernes redning
- 1944: Modstandskampen spidser til
- Sommeren 1944: Folkestrejken
- September 1944: Tyskerne arresterer politiet
- Befrielsen
- Retsopgøret
- Tyske Flygtninge

Emne: Jødeforfølgelser og Holocaust

Kanonpunktet kan også integreres i et emne om jødeforfølgelser og Holocaust. For først med regeringens afgang blev det muligt for tyskerne at arrestere jøderne i Danmark. Rygterne om en forestående aktion mod de danske jøder begyndte at løbe i slutningen af september 1943.

Den danske rigsfuldmægtiget Verner Best stod ikke i godt lys i Berlin efter urolighederne i sommeren. I magtkampen i Danmark måtte han se sig distanceret af værnemagts militære leder von Hanneken. Formentligt for at styrke sin position i forhold til von Hanneken sendte Best den 8. september et telegram til det tyske udenrigsministerium, hvor han forespurgte om en aktion mod jøderne i Danmark.

Bests nære medarbejder G.F. Duckwitz blev efterfølgende sendt til Berlin angiveligt for at anbefale den nazistiske ledelse alligevel at undlade en aktion mod de danske jøder, fordi det ville skabe fornyet uro i det Danmark, hvor det økonomiske samarbejde fortsatte uhindret af regeringens afgang. Men den 23. september havde udenrigsminister von Ribbentrop og Adolf Hitler drøftet sagen – og der var udstedt en førerordre om at iværksætte en aktion mod jøderne i Danmark. Denne ordre blev overgivet til Best den 28. september. Samme dag informerede Duckwitz Hans Hedtoft og dagen efter den ledende departementschef Svenningsen om den forestående aktion. Det er ikke klart, om Duckwitz handlede på eget initiativ eller på foranledning af Best. Der blev måske også indgået aftaler mellem Duckwitz/Best og de danske myndigheder om iscenesættelse af jødernes flugt.

Under alle omstændigheder fik Det Mosaiske Trossamfund besked om den forestående aktion, og da den blev iværksat natten til den 2., havde hovedparten af de danske jøder forladt deres hjem. Af de ca. 7.000 danske jøder blev 200 – overvejende gamle og syge – jøder arresteret. De blev ført til koncentrationslejren Theresienstadt i Tjekkoslaviet, der var besat af Tyskland. I de følgende uger foregik jødernes flugt til Sverige. Under flugtforsøgene blev 246 fanget, og 17 omkom. Resten kom i sikkerhed i Sverige.

Med udgangspunkt i udvalgte beretninger om de danske jøders redning kan man tilrettelægge et emne om jødeforfølgelser og Holocaust. I Jens Aage Poulsens: *Hit med Historien! Grundbog til 9. klasse*, 2007, findes et detaljeret forslag til, hvordan man kan arbejde med emnet og perspektivere det til andre folkedrab.

Materiale

Bøger:

Dehn, Erik: *Vi var alle i samme båd - eller var vi? Det nationale sammenhold under besættelsen*, Gyldendal 1992

Dyrberg, Gunnar: *Tomaten er rådden*, Forum 1994 (ungdomsroman)

Faurby, Christina Maria: *Støvletramp og sjippetov*, Gyldendal 2007

Hansen, Ole Steen: *Hverdagen under Danmarks besættelse*, Flachs 2007

Madsen, Mads Kjær: *2. verdenskrig*, Gyldendal 2010

Segal, Grethe: *Et folk på flugt. De danske jøder under Anden Verdenskrig*, Gyldendal 1991

Segal, Grethe: *Fem fortættede år – en antologi om besættelsen*, Gyldendal 1995

Sheehan, Sean: *Holocaust*, Flachs 2007

Film/video/dvd:

Danmark under besættelsen, DR 1987

Det fynske augustoprør, Region 2003

Myten om det folkelige sammenhold under besættelsen, L&B Videoproduktion 2005

Links:

Sænkningen af den danske flåde:

http://www.navalhistory.dk/Danish/Historien/1939_1945/dk_safari.htm

Sammenstødet mellem samarbejde og modstand:

<https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/befrielsen-1945/>

Redningen af de danske jøder:

<https://folkedrab.dk/temaer/oktober-43-flugten-til-sverige-tema/artikler-om-oktober-43>